

Будник О. Етновиховний простір у школах української діаспори: реалії і перспективи / Олена Будник // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Вип. XXXIV. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 97–107.

Олена Будник

ЕТНОВИХОВНИЙ ПРОСТІР У ШКОЛАХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність проблеми. Соціально-економічна та політична нестабільність в Україні на різних етапах історичного розвитку детермінували добровільну чи вимушену еміграцію її громадян за межі батьківщини, унаслідок чого відбулося формування української діаспори як етнокультурного феномена. Статистика засвідчує, що на трьох українців, які проживають на території своєї держави, припадає щонайменше один, що живе за її межами [9, с. 464]. За різними даними, нині за кордоном мешкає 11–20 млн українців у понад 50 країнах світу. Найбільші такі громади є в США (понад 2 млн), Канаді (більше 1 млн), Аргентині (250 тис.), Бразилії (400 тис.), Австралії (40 тис.) та ін. [10, с. 6].

Мільйони наших земляків та їхні нащадки в різних країнах світу популяризують власну систему навчання і виховання дітей у середовищі поліетнічності, спрямовану на збереження української самобутності, мови, культури, звичаїв, намагаються створити позитивний імідж України в світі. Чільне місце в розвитку національних традицій належить українському шкільництву, освітній діяльності, що проводиться серед дітей і молоді. Зарубіжні методики навчання вдало адаптовані до використання в школах української діаспори з урахуванням давніх традицій християнської культури. Окремі аспекти організації тут українського шкільництва, зокрема, проблема збереження рідної мови зарубіжних українців, знайшли своє відображення в сучасних публікаціях В. Семілетка, М. Слабошпицького, С. Карпенко, В. Громового та інших.

Мета статті – визначити провідні тенденції формування української діаспори як етнокультурного феномена та особливості формування етновиховного простору в українській школі за рубежом.

Результати моніторингу, проведеного науковим співробітником відділу координації вітчизняних і зарубіжних центрів українознавства НДІУ МОН України С. Карпенко в україномовних освітніх закладах Західної та Східної діаспор (в анкетуванні взяли участь українці, які проживають у Росії (52,8%), Молдові (28,8%), США (7,2%), Канаді (2,4%), Казахстані (1,2%), Польщі (1,2%), Чехії (1,2%), Австралії (1,2%), Африці (1,2%), засвідчили: більшість опитаних (23,7%) зазначили існування в країнах їхнього проживання україномовних недільних, шкіл з українознавчими предметами викладання (історія України, українська мова і література) (20%), спеціальних освітніх курсів (15,2%) та факультетів в університетах (11,2%), які фінансуються переважно державою (39,6%) та приватними особами (21,6%). Україномовна представників останньої хвилі еміграції, як правило, вища (40,6%) та середня спеціальна на базі школи з українознавчими предметами викладання (історія України, українська мова і література) (25,8%). Незначна кількість діаспорян долучилась до етнічного пізнання, відвідуючи спеціальні освітні курси (9,8%) та факультети в університетах (6,2%). Діти наших співвітчизників відвідують школи з українознавчими предметами викладання (історія України, українська мова і література) (24%), недільні (22,5%) та здобувають освіту в українських університетах (15%), що засвідчує високий рівень національної освіти й прогресивні традиції українського шкільництва, яке дає знання про національну культуру (40%), виховує патріотів, прищеплює любов до рідного краю (30%), навчає української мови (22%) [5].

Своєрідним соціокультурним феноменом, що понад століття функціонує в поліетнічному суспільстві, слугує українське шкільництво в діаспорі США й Канади. Головне його завдання – прищеплення загальнолюдських норм моралі й етики через формування ідеологічного світогляду дітей і молоді, їх релігійне виховання. Тому не випадково українознавчі школи в діас-

порі часто функціонують при церквах виключно за внески батьків чи добровільні пожертви. Як правило, до викладання в них залучають священнослужителів. Приміром, Українська школа імені Цьопи Паліїв, цілоденна школа ім. Патріярха Йосифа Сліпого, Свято-Миколаївська суботня Рідна школа в Торонто та інші.

Приватна школа Непорочного зачаття у Воррені (Immaculate Conception Ukrainian Catholic School) сьогодні залишається єдиною українською повною середньою школою в США. Тут навчаються діти з українських родин, народжені в Америці, учні, котрі приїхали з України, та американці, які не мають нічого спільного з Україною [2]. Відвідавши цю школу, вразила особлива релігійна обстановка, законопослушність дітей, що поєднується з умінням почуватись вільно, як господарі класу. У школі є своя капличка, де щоп'ятниці вони приступають до Святої Сповіді та Причастя. На практиці кожний навчальний день розпочинається з молитви “Отче наш”. Підготовка учнів до виступів, приурочених релігійним святкам, відбувається за активної участі духовенства. Релігія і християнська етика є обов'язковими предметами для учнів 1–12 класів. Як бачимо, духовенство і церква в середовищі української діаспори не відділені від освіти.

Незважаючи на те, що більшість учасників педагогічного процесу (учителі, учні) народилися в Америці, їм вдалося зберегти українську культурну спадщину. Головна умова прийняття до американсько-української школи – обов'язкове вивчення українознавства. Приємно спостерігати, коли вірш Т. Шевченка декламує учениця-афроамериканка (у школі навчаються різні за походженням і кольором шкіри діти, але переважають українці). Уроки української мови в початкових і середніх класах та українознавство у суботній викладає п. Ольга Новачинська, учителька з України. Спілкуючись із кандидатом хімічних наук (у минулому викладачем Львівської “Політехніки”) Сергієм Пасішником, який навчає в школі фізики, хімії, української мови та українознавства в старших класах, довідуємось, що ця школа має чудову репутацію – 95% її випускників вступають до вищих навчальних закладів

США. І хоч усі предмети в школі, зокрема точні науки, читають англійською мовою, педагог зізнався: спілкування з українськими дітьми дещо компенсує ностальгію за батьківщиною, та з сумом додав, що рівень освіти вихованців, які приїжджають з України протягом останніх 3–4 років, значно знизився.

Культивуючи в поведінці дітей і молоді особистісний потенціал етнічної культури, християнської моралі, педагоги дбають і про формування в них поваги й шани до американських духовних цінностей. Глибоко імponує патріотизм української діаспори – вони люблять Україну, шанують своє коріння, але не менше поважають закони, символи і громадян держави, де живуть і яка надає їм усе для повноцінного життя й самовдосконалення. Так, в українській школі США діти читають молитви українською та англійською мовами, кожен клас та спортивну залу прикрашають прапори України та Америки, перед початком спортивних змагань із волейболу, футболу тощо також звучить гімн двох держав.

Якщо в школі вивчається етнографія, то на уроках широко представлені різноманітні аспекти культури народів, які проживають на території США, їхнє історичне минуле. Американські педагоги переконані, що міжпредметний підхід у вихованні національних цінностей – ефективний шлях створення оптимальних можливостей для критичного переосмислення учнями інформації, самостійного прийняття рішення стосовно тих чи інших сторін життєдіяльності.

На основі спілкування з американськими педагогами нами здійснено порівняльний аналіз організації навчання і виховання в українській школі на Батьківщині та в діаспорі.

Перше. В українській школі контингент учнів представлений здебільшого слов'янськими народами, в той час, коли в школі діаспори в навчальних закладах школярі є представниками всіх континентів світу, що потребує особливого підходу до процесу полікультурного впливу на вихованців. Тут акцент робиться на патріотичному вихованні особистості, формуванні в неї громадянських цінностей тієї держави, де вона приживає і навчається. Свід-

ченням цього слугує й домінування патріотичного декору (перед школою – флаштки з прапорами України і США, у кожному класі – прапорці та карти двох країн), і пріоритет демократичних цінностей у шкільному середовищі та суспільстві. Водночас на батьківщині таке декорування є обмеженим (здебільшого національний прапор перед школою чи в коридорі навчального закладу).

Друге. Зміст освіти загальноосвітніх навчальних закладів в Україні переважаний різними предметами, а в школах США в навчальному плані дисциплін небагато, детально учні вивчають історію і географію своєї країни. Ці навантаження помірні, здебільшого вивчаються обов'язкові предмети, зате створені значні можливості для індивідуального розвитку учнів.

Третє. В Україні метод листування вчителя з батьками учня як інноваційний педагогічний засіб (за Ш. Амонашвілі) практикується рідко. Зв'язок з батьками здійснюють за класно-груповою системою, тобто педагог одночасно спілкується з усіма батьками учнів. В українських школах США використовують метод систематичного (щоденного) листування вчителя з батьками учня. Введено виключно індивідуальну форму спілкування педагогів з батьками учня (у визначений день батьки попередньо записуються на співбесіду до кожного вчителя). Ведеться систематичний зв'язок із батьками в аспекті контролю знань, умінь і навичок учнів (усі контрольні роботи – підписані не лише вчителем, але й одним із батьків).

Четверте. В українській школі на батьківщині до недавнього часу відчутним був переважаючий вплив колективізму, у сучасній школі актуальним є запровадження особистісно зорієнтованого навчання і виховання учнів. В школах зарубіжжя головне значення надається розвитку особистісного індивідуалізму.

Джерелом збереження етнічної культури слугує рідна мова. США належить до тих західних держав, де асиміляційні процеси відбуваються найбільш інтенсивно. [10]. За даними демографічних досліджень, 66% громадян українського походження не володіють мовою предків. Тільки 123,5 тис.

чоловік спілкуються українською в сім'ях. Найбільша кількість українців, котрі володіють рідною мовою, живе у штаті Нью-Йорк – понад 52 тисячі.

Утім, у романо-германському мовному соціумі виявилось значно простіше зберегти українську мову й етнічну культуру від “розчинення”, ніж у радянський період в Україні. Михайло Слабошпицький на основі власних спостережень в Канаді та США вказує на швидку адаптацію в іншомовному середовищі, приміром, німців, голландців, португальців, італійців. Якщо ж подібні випадки траплялись серед українців, які приховували своє походження, то це уподібнювалось національній зраді. Українці, котрі від’їжджали за кордон, часто брали з собою у далеку дорогу не лише молитвеники, а й твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Драгоманова. Ці книги українських класиків “зігрівали” душу на чужині, допомагали долати труднощі. М. Слабошпицький писав, що “діаспора виховувала дітей з думою про Україну. Хай те виховання було трохи специфічне, але Україна незмінно поставала, як найдивніше диво всього світотвору, як те, що має стати змістом усього життя для тих, хто підрастає. І ось діти вирости. З трепетом душевним вирушили вони в край батьків, що здобув незалежність. Вони поїхали в Центральні області України, на Південь, на Схід – і майже ніде не почули тієї мови, яку їхні батьки в Канаді, США, Аргентині, Франції наказували їм вважати рідною. Юні ідеалісти й мрійники були збентежені, обурені, розгублені. Повернувшись додому, вони запитували батьків: ”Навіщо Ви змушували нас вчити українську мову? Адже в Україні нею майже не говорять. І та Україна нічим не подібна до тієї, про яку Ви нам розповідали стільки прекрасних казок”. У пресі наводилось чимало фактів, як після поїздок в Україну наростала хвиля розчарування нею дітей еміграції. Чимало з них і геть відійшли від активного життя в різних українських організаціях, почали принципово наголосувати, що вони канадці, американці, австралійці, а українці – лише за походженням. І, як результат, сталося так, що серед іммігрантів були такі, котрим добре почувалося серед англomовного моря, а інші – за всяку ціну хотіли плекати український стиль життя у своїх громадсько-культурних установах,

рідних школах, танцювальних ансамблях, хорах, дбали про те, щоб їхні діти вивчали українознавчі предмети в школах і університетах” [10].

Українці, котрі опинилися в США, знаючи, що з різних об’єктивних причин дороги назад (додому) в них немає, гуртувались навколо національної ідеї і створюють на чужині “свою частинку України”, свято вірячи в створені ідеали. На жаль, зберегти й передати своїм дітям етнонаціональну культуру більше прагнуть емігранти так званої першої (кінець ХІХ століття), другої (20–30-ті роки ХХ століття) та третьої (1947–1951 рр.) хвиль імміграції. Початком четвертої хвилі до США, яку називають “економічною”, можна вважати середину 1980-х років. Саме ці молоді люди здебільшого зосереджені на поліпшенні свого матеріального становища, швидко асимілюються в американському соціумі, переймаючи їхні свята, звичаї тощо. Якщо перші іммігранти будували українську школу, церкву, банк, культурний центр, то нинішні – навіть не хочуть віддавати дітей до рідної школи, мотивуючи тим, що в звичайній американській вони швидше опанують англійську мову.

Як засвідчують результати анкетування, проведеного нами в одній із українських шкіл США, штат Мічиган (Immaculate Conception Ukrainian Catholic School, Warren), серед української діаспори останньої хвилі імміграції більше 85 відсотків дітей не вміють на належному рівні розмовляти рідною мовою, приблизно стільки ж опитаних не володіють взагалі писемною українською або допускають “трубі” помилки.

На запитання анкети “Яку мову вважаєш рідною?” 97,6 відсотків респондентів, котрими були учні (4–9 класів) української католицької школи м. Воррен (США), вважають українську, проте з наступних їхніх відповідей довідуємось, що з батьками спілкуються рідною (94,3%), а з друзями практично всі і в школі, і за її межами розмовляють виключно англійською мовою, про що зізнались 95,8 відсотків опитаних. Вражає той факт, що самі батьки здебільшого не стимулюють своїх вихованців до вивчення рідної мови й користування нею в повсякденному житті, принаймні у спілкуванні з українцями.

Процеси асиміляції накладають відбиток на матеріальні й духовні цінності, що створюються в етнічному діаспорному полі. Водночас вони зберігають й акумулюють в окремих індивідах та цілих групах елементи етнонаціональної культури. Етнічні риси зарубіжних українців проявляються в стереотипах їхньої поведінки, матеріальній і духовній культурі, що розвивається в інонаціональних умовах [8, с. 475].

Сумно, що молоді українці через миттєву асиміляцію забувають свою національну, етнічну культуру. Глибоко схвилював випадок, що трапився в одній українській сім'ї, яка прибула до США десять років тому. Їхні діти народились і прожили 5–7 років в Україні, а значить, розмовляли тільки материнською мовою. Навчаючись в американській школі, досить швидко опанували англійську, а для закріплення навичок спілкування звертались до матері вдома виключно англійською, оскільки батько віддавав перевагу рідній мові. І сталось так, що сьогодні він розмовляє з дітьми через “перекладача”, функції котрого виконує мама. Про яку “батьківську педагогіку”, авторитет батька в даному разі можна говорити, коли в сім'ї фактично відсутнє педагогічне спілкування, де на добровільній основі брали б участь всі її члени.

Такі явища серед зарубіжних українців далеко не поодинокі. Заохочуючи до вивчення національної культури інших народів, батьки часто не помічають, як під впливом інооточення в їхніх вихованців поступово зникають етнічні почуття, що слугують “особливою формою відображення етнічної дійсності різносторонніх відносин етносистем та їх складових етноструктур” [8, с. 475].

Мету збереження етнічної культури дітей і молоді переслідує низка шкіл в українській діаспорі Канади, приміром, Українська школа імені Цьопи Паліїв (Tsiopa Palijiw Ukrainian School located at: Our Lady Of Sorrows Catholic Elementary School), цілоденна школа ім. Патріярха Йосифа Сліпого, Свято-Миколаївська суботня Рідна школа у Торонто та інші.

Учителі стежать, аби учні спілкувались виключно українською мовою, значна увага приділяється опануванню національних традицій і звичаїв. У

школі діє чіткий режим навчальної праці, акцентується на дотриманні дисципліни й порядку, оскільки педагогічні працівники несуть повну відповідальність за дітей у період їхнього перебування в закладі чи на його території. Ніхто з них без дорослих не має права вийти за межі школи. Учителі повинні “передати” учня батькам. Організація педагогічного процесу в школі ґрунтується на чіткому дотриманні вихованцями наступних “Правил поведінки”: *“Школа вимагає пошани в слові та ділі, до вчителів, управи школи, до старших і до учнів, та до чужого майна. Тому учні будуть покарані, коли серйозно порушать правила: чи за образу вчителів і дорослих; заподіють фізичну кривду вчителю і дорослому; заподіють фізичну кривду іншому учневі (учениці) чи погрожують заподіяти кривду; прозивають і понижують іншого учня або ученицю (серйозний випадок); навмисне нищать чи крадуть шкільне або чуже майно; пишуть невідповідні слова на чужих речах; приносять невідповідні чи небезпечні речі до школи; виходять поза межі шкільного подвір’я; палять. Усі учні мають придержуватися таких загальних правил: шанувати інших і самих себе; шанувати чуже майно та довкілля; відповідно говорити слухати й поводитися; поважати авторитетних осіб та старших”* [12].

Теоретичним підмурком освітніх систем США й Канади слугують ідеї громадянської відповідальності й патріотизму як невід’ємна складова економічного виховання особистості. На думку відомого економіста і суспільствознавця П. Дракера, відповідальність – це основний принцип організації сучасного американського громадянського суспільства, оскільки без відповідальності свобода не приносить бажаних результатів у вихованні [Цит. за: 6, с. 25].

У світовій освітній практиці зафіксовано цікавий досвід підготовки молоді до самостійного життя в умовах громадянського суспільства, що дає змогу знаходити відносну рівновагу між особистими та суспільними потребами та можливостями їх задоволення. Незважаючи на відмінності в педагогічному цілепокладанні та змісті шкільного навчання у різних країнах, типовим є ідеал людини з високим рівнем економічної компетенції та властивими

їй національними цінностями (патріотизм, повага до свого народу та його традицій, етнічна толерантність, почуття громадянської честі тощо).

Особливо цінним для української школи є концепція економічної освіти країн, де проживає велика кількість української діаспори, зокрема США та Канади. Педагогічний досвід у цих країнах використовується з урахуванням ментальності та історичних традицій різних етнічних груп, у тому числі українців.

В американській школі читається курс “домашньої економіки”, з якого учні дізнаються, як на практиці захищати права споживача, планувати сімейний бюджет, розв’язувати фінансові проблеми, подбати про власну старість. Чітко націлюють учнів на пріоритети їхнього життя: а) бути здоровим, особливо займатися фізкультурою і спортом; б) бути соціально активним і відповідальним; в) бути самостійним, зокрема фінансово (уміти заробляти й витрачати гроші); г) уміти керувати автомобілем, користуватися комп’ютером тощо [3, с. 81].

Як засвідчують наші спостереження стосовно формування в дітей зарубіжних українців економічних знань і вмінь, то тут спостерігається певна специфіка, пов’язана із стереотипами поведінки. Сьогодні в Україні вже діти з початкової школи хизуються дорогими мобільними телефонами в той час, як у достатньо забезпечених американців вихованці в кращому випадку користуються дешевими їх моделями. Батьки й самі часто-густо не вважають за потрібне витрачати на це гроші. Аналогічне можна помітити і в ставленні до одягу: у приватних американських школах уведено обов’язкову форму для учнів, у вільний час вони одягаються досить скромно, здебільшого віддають перевагу спортивно-джинсовому вбранню. Багаті американці економічно витрачають гроші і поводяться надзвичайно помірковано щодо прийняття економічного рішення, цьому привчають їх з раннього дитинства в сім’ї, школі, до цього налаштовує етносередовище.

У штаті Небраска реалізується 5-річна програма поліпшення економічної грамотності в рамках загальнонаціональної кампанії, яку в США здійс-

нює національна рада з економічної освіти. Її місія полягає в тому, щоб виконувати роль каталізатора позитивних змін у втіленні в життя ініціативи штату щодо поліпшення економічної компетентності. Яскравим свідченням слугує той факт, що 700 осіб на громадських засадах витратили власний час, енергію, гроші, щоб поліпшити економічну освіту в своєму штаті [3, с. 82.]. До речі, у Небрасці починають вивчати економіку вже в початковій школі, а в 10 класі – як обов’язковий предмет для всіх учнів. Цікаво, що економічні знання та вміння опановують у процесі вивчення різних навчальних дисциплін (географії, історії, математики, мистецтва, соціальних наук), тобто відбувається їх інтеграція у змісті шкільної освіти, відповідно різні вчителі працюють над формуванням у дітей етноекономічної грамотності [Там само].

Американські діти змалку спостерігають, як “заробляють гроші”, вони прямо чи опосередковано “втягнені” в цей процес, оскільки в сім’ї також пріоритетне місце належить фінансовій стороні. Якщо родина працює, а значить, заробляє гроші, то природно вона повинна дбати про свій статус: з часом поліпшувати умови свого проживання, переїжджаючи в престижніший район, “змінювати” на сучасніші моделі автомобілі, навчати дітей у відомих приватних школах тощо. Тому не дивно, що на запитання анкети “Чи хочеш у вільний від навчання час самостійно заробляти гроші?” 94,1% опитаних української школи в США дали позитивну відповідь. Те, що діти за кордоном привчаються до праці, яка матеріально стимулюється, – закономірне явище. Більше того, мимовільно їх привчають не соромитись низькокваліфікованої роботи, формують повагу до людини будь-якої професії, думку про те, що соромно ледарювати. На вулицях, у мегамаркетах, крамницях часто трудяться діти корінних американців, країн Африки, Китаю, Мексики.

Особливістю американського економічного й трудового виховання є те, що приблизно з 10-11 років багато підлітків починають працювати (їм до-ручають посидіти з малюком, вигуляти собаку, почистити сніг, допомагати в місцях швидкого харчування тощо), отримуючи матеріальну винагороду. Більшість американських батьків підтримують бажання дітей працювати непо-

вний робочий день після школи, оскільки хочуть, аби їхні вихованці знали ціну праці, грошей, усвідомлювали банальні істини, що в реальному світі речі не даються безкоштовно, почувались упевненими в собі. Інший приклад упевненості – близько 74% американців після 18 років проживають незалежно від батьків [1].

Утім вихованців зарубіжних українців, росіян, поляків, євреїв, чомусь не спішать залучати до самостійної праці, яка матеріально винагороджується, батьки здебільшого дбають, аби дати їм пристойну освіту. Як бачимо, навіть тривалий час перебуваючи в середовищі, де в зарубіжних сім'ях культивують елементи підприємництва й економічного мислення, всякими методами привчають вихованців до самостійного заробітку, бізнесу, слов'янські родини в діаспорі часто керуються традиційними установками в економічному вихованні. Мабуть, такі переконання пояснюються особливостями економічного мислення представників певного етносу, ментальністю народу, домінуванням усталених національних цінностей.

У тісному міжетнічному полі багатонаціональних держав на ґрунті ринкових відносин кожна діаспорна група, як правило, прагне розвивати національно-побутову культуру, етнічні галузі виробництва. Так, китайці активно популяризують традиційні рецепти свого харчування, відкриваючи в усіх країнах світу "китайські ресторани". Яскравим взірцем етнічного бізнесу зарубіжних українців слугують підприємства народних ремесел і промислів. Серед представників інших діаспор світу користуються попитом українські писанки та вишивки. Як бачимо, середовище проживання сприяє розвитку етноекonomічного мислення особистості, консолідації діаспорної структури для створення етнічних галузей виробництва. Відповідно зберігаються характерні для українців, як і для інших народів, родинні трудові династії.

М. Лукашевич акцентує на "потребі збереження виховного впливу рідної матеріальної культури, що увібрана з дитячих років і зберігає спадковість матеріального середовища виховання". Учений зазначає, що спирання на близьку за духом національну предметну культуру вможливить уникнення

деструктивного виховного впливу потоку елементів іншої предметної культури. Автор не ставить під сумнів закономірний процес взаємообміну матеріальними культурами в просторі поліетнічності, проте власну вітчизняну предметну культуру виокремлює як основу ефективного виховання [7, с. 78].

В українській школі США на уроках трудового навчання, зокрема, у суботній школі, де профілює виключно українознавчий компонент змісту освіти, діти з великим задоволенням вивчають мистецтво вишивання, писанкарства, в'язання тощо. На запитання анкети “Що вмієш робити своїми руками?”, 75,5% школярів відповіли “писати писанки”, 65,7% – “робити макраме”, 17,6% від загальної кількості респондентів – “вишивати”. У школі м. Воррен працюють майстерні, де діти опановують мистецтво писанкарства, вишивання, в'язання, різьби по дереву.

Привабливим заняттям для американських підлітків є акції з миття автомобілів, що проходять під наглядом учителів і батьків. Для цього учні вдягають спеціальний одяг, на обладнаній площадці звучить життєрадісна музика й вивішені яскраві рекламні плакати, прапори для приваблювання клієнтів зазвичай нижчою, ніж на звичайному автосервісі, ціною. Водії із задоволенням беруть участь у таких акціях, аби дати можливість дітям заробити гроші й водночас відчутти насолоду від результатів праці. У процесі спільної взаємодії з дорослими учні набувають трудових умінь і навичок, вчать виявляти соціальну активність і відповідальність.

У школах Америки поширилась тенденція орієнтації школи на виховання молоді в парадигмі корисності демократичній державі. Згідно концепцій виховання Д. Кіпсмайера, Ф. Ньюмена та Д. Нетена створено програму широкого залучення шкільної молоді до неоплачуваної суспільно корисної праці, під час якої учні набувають цінностей громадянської поведінки. Як засвідчують статистичні дані, кожний другий американець не менш як три години на тиждень безкоштовно працює у тому чи іншому громадському закладі (церква, дитячий садок, школа, лікарня і т.п.) [Цит. за: 6, с. 25].

Основні принципи залучення учнівської молоді до посиленої трудової діяльності домінують в освітніх системах багатьох європейських держав. Так, серед головних напрямів змісту освіти Норвегії в концентрі “Праця” виокремлено завдання “підготовки до трудового життя і життя в суспільстві; виховання компетентності, розуміння та відповідальності щодо роботи, професії, суспільства (старша середня школа і професійна підготовка)” [4, с.23].

Ідеї формування національних якостей в іноетнічному середовищі є надзвичайно цінними в контексті поліетнічного виховання, інтеграції України у світове співтовариство. Педагогічний досвід навчання дітей зарубіжних українців віддзеркалює інноваційні методики, які є традиційними, наприклад, для американської школи і вдало адаптовані до використання у вітчизняній системі освіти. Зокрема, вважаємо актуальним запроваджені в школі зарубіжжя окремі аспекти чіткої організації педагогічного процесу, пріоритетність особистісного підходу до учня, посилення практичного компонента змісту освіти, проблемно-пошукові форми навчання, методики формування економічної компетенції школярів, відтворення в поведінці особистісного потенціалу етнічної культури, громадянської свідомості й патріотизму.

1. Американська культура. Електронна версія: <http://www.ccrussia.ru>.
2. Байдюк З. Унікальна американсько-українська школа. Електронна версія: www.uvkr.com.ua/ua/discussions/amerykano_ukr_shkola.html.
3. Громовий В. Школа, школа... – К.: Пляєда, 2004 // Директор школи. Україна. – № 3–5. – 2005. – С. 70–103.
4. Іванюк І. Норвезька система освіти: структура, принципи, реформи // Шлях освіти. – № 3. – 2004. – С. 19–23.
5. Карпенко С. Освіта в українській діаспорі. Результати моніторингу на 17 червня 2006 р. Електронна версія: <http://www.ualogos.kiev.ua>
6. Кошолуп О. Громадянське виховання учнівської молоді в США // Шлях освіти. – № 3. – 2004. – С. 24–27.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства /НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
8. Петро Кардаш, Др. Сергій Кот. Українці в світі. – Київ-Мельборн: Фортуна, 1995. – 423 с.
9. Розвиток української мови в українській діаспорі: <http://www.refine.org.ua/pageid-3249-2.html>.
10. Sara Bennett, Nancy Kalish. The Case against homework. – New York, 2006. – 290 p.
11. Українська школа імені Цюпи Паліїв. Електронна версія: <http://www.tsiora-shkola.ca>.
12. Цілоденна школа ім. Патріярха Йосифа Сліпого. Електронна версія: <http://www.saintnicholas.ca>.